

A Cucurbitaceae család növényeit a virágtípus, a növény habitusa és a termés jellemzői szempontjából széles polimorfizmus jellemzi.

Автор(и): доц. д-р Николай Велков, ИЗК "Марица" Пловдив

Дата: 01.07.2023 Брой: 7/2023

A tökfélék családjába tartozó növények széles polimorfizmust mutatnak, ami nagy változatosságot eredményez a termelési irányokban és a termesztési technológiákban.

Az uborka, a görögdinnye, a sárgadinnye és a tök a tökfélék családjába tartozó fajok. Fontosságukat a termés étrendi és ízminősége határozza meg, amelyeket mind friss fogyasztásra, mind a konzerviparban – sterilizált termékek, pürék, levek és lekvárok készítésére használnak. A lagenária, a luffa és számos vadfaj kevésbé jelentős a mezőgazdaság számára, de értékes genetikai plazmaforrást képviselnek.

A tökfélék családjába tartozó termesztett és vad fajok: *Cucumis sativus* – uborka; *Cucumis melo* – sárgadinnye; *Citrullus lanatus* – görögdinnye; *Cucurbita maxima* – óriástök; *Cucurbita moschata* – pézsmatök (butternut típus); *Cucurbita pepo* – közönséges tök; *Cucurbita ficifolia*; *Lagenaria siceraria* – lagenária, palacktök; *Luffa cylindrica* – luffa, zöldségtiszafa; *Cucumis africanus*; *Cucumis anguria*; *Cucumis dipsaceus*; *Cucumis ficifolius* és *Cucumis myocarpus* Afrikából származó vadfajok.

A család minden fajára leginkább jellemző vonás a virágtípus, a növényi habitus és a termésjellemzők tekintetében megnyilvánuló széles polimorfizmus. A tökféléknél háromféle virág képződik – hím, nő és hermafrodita, a hermafrodita virág evolúciósan a legősibb. Ez a genetikai sokféleség határozza meg a hét virágtípus kialakulását a három virágtípus kombinációjától függően: androecikus – kizárólag hímvirágokat képez; gynoecikus – kizárólag nővirágokat képez; monoecikus – hím- és nővirágokat képez; gynodioecikus – nő- és hermafrodita virágokat képez; andromonoecikus – hím- és hermafrodita virágokat képez; trimonoecikus – hím-, nő- és hermafrodita virágokat képez; hermafrodita – kizárólag hermafrodita virágokat képez.

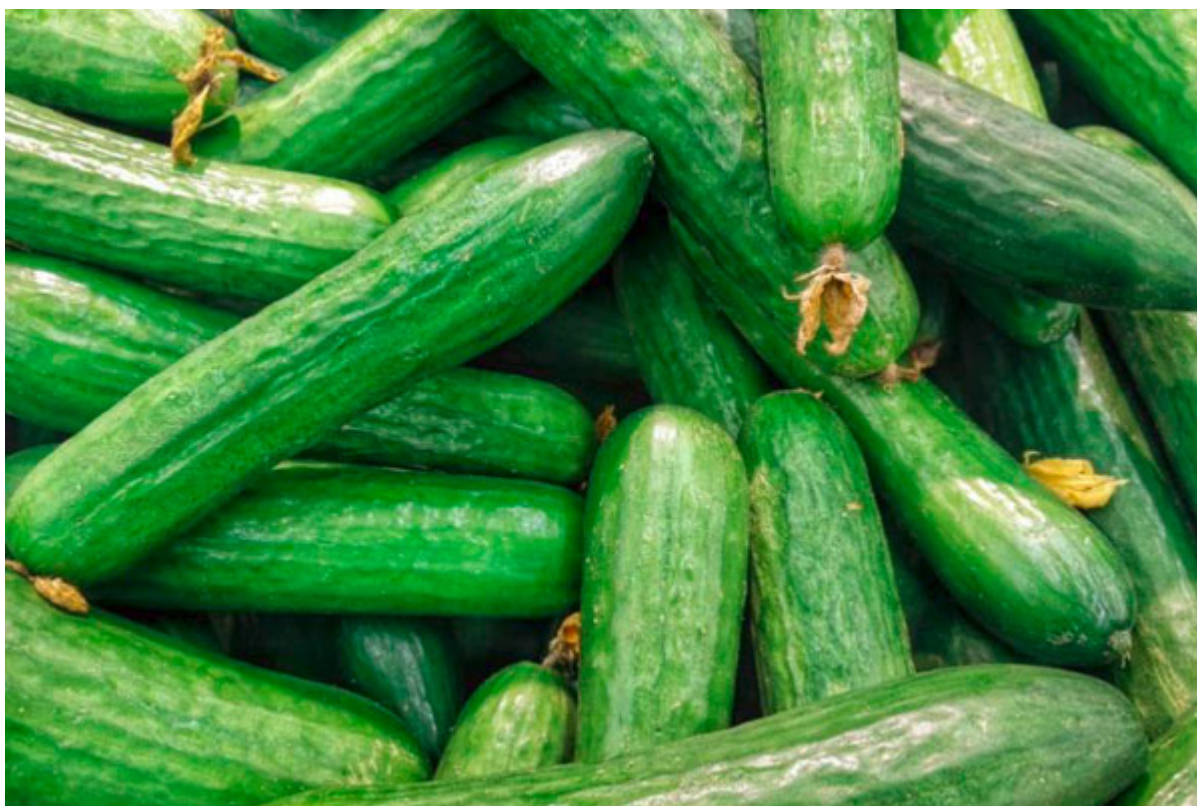
Az egyivarú virágú növények jellemzően keresztbeporzásúak. Náluk előfordul geitonogám beporzás (ugyanazon növény hímvirágaival) és xenogám beporzás (ugyanazon fajta más növényeinek hímvirágaival). A hermafrodita virágúak fakultatív önbeporzásúak.

E növények beporzását rovarok, azaz entomofil módon végzik, de leggyakrabban méhek. A beporzó rovarok jelenléte nagy jelentőségű a terméskötődés és a termések kialakulásához. Csak az uborkánál állapítottak meg partenokarp termésképződést, és csak a mini típusú és az üvegházi uborkáknál. Náluk a termésképződés beporzás és a virágok megtermékenyítése nélkül is bekövetkezhet, ami nagyon alkalmassá teszi őket az üvegházi termesztésre az őszi késői és a tavaszi korai időszakban, amikor nincsenek beporzást végző rovarok.

A gyakorlatban ezt a pontot gyakran elfelejtik a tökfélék családjába tartozó növények termesztése során, és ez általában a terméskötődés elhalásához vezet beporzás hiányában, vagy a termések deformálódásához, ha az elégtelen. Ennek a fontos folyamatnak az optimális feltételeinek biztosításához 3-4 decáterületre egy méhcsalád elhelyezése szükséges.

A partenokarp uborkák beporzása nem megengedett, mert a termések a csúcsuk felé megduzzadnak, majd nem szabványosnak minősülnek. Ennek elkerüléséhez szükséges az összes, a termesztés közelében található hímvirágos növény eltávolítása.

Minden szexuális típus fontos a heterózis fajták nemesítésében és a hibridmag-termesztésben. Az egyes tökfélé növényeknél egy specifikus virágtípust alkalmaznak. Az uborkánál a gynoecikus és a monoecikus virágtípusok az előnyösek; a görögdinnyénél és a sárgadinnyénél – a monoecikus és az andromonoecikus; a tökknél és a cukkiniknél a monoecikus és a szubgynoecikus uralkodik, ez utóbbi a növényi növekedés kezdetén (4-5. csomó) képződő hímvirágok, majd később csak nővirágok képződésével jellemezhető.

A termések is nagy polimorfizmust mutatnak. Az uborkákat főként négy fajtatípusba osztják a termésméret függvényében. A kistermésű vagy ecetes típus terméshossza 6-12 cm. A saláta típus terméshossza 20-28 cm. A mini fajtatípus 12-18 cm, partenokarp termésképződéssel. Az üvegházi fajtatípus hossza 28-34 cm, szintén partenokarp termésképződéssel. A héj színe a technikai érettség idején világostól sötétzöldig változhat.

A sárgadinnyéknél a változatosság olyan nagy, hogy a fajt tíz változatba sorolják, de Bulgária számára a var. *Cantalupensis* és a var. *Inodorus* a legnagyobb jelentőségű. Az első varietas magában foglalja a nyári sárgadinnyéket, amelyek a legelterjedtebbek. Maga a *Cantalupensis* varietas is nagy fajtatípus-változatosságot mutat, melyből a Vidin Коравци típus a legfontosabb Bulgária számára. Az elmúlt 10-15 évben a piacon meghonosodott a Galia fajtatípus, főként Görögországból importálva, és újabban a Charentais típus (francia típus) és a cantaloupe (amerikai típus) is. A második varietas, az *Inodorus*, a téli sárgadinnyékhez tartozik, azaz egy bizonyos, általában 2-4 hetes tárolási időszak után érik be. Ezek közül a Honey Dew fajta a legelterjedtebb hazánkban, de újabban megjelentek az Altınbaş típusú (Törökországból) és a Piel de Sapo típusú (Spanyolországból) sárgadinnyék is.

A görögdinnye termését vörös hússzín jellemzi, de előfordul rózsaszín és sárga is. A termések héjszíne lehet márványos típusú, csíkos zebra típusú vagy tigris típusú. A piacon a leggyakoribbak a diploid görögdinnyék, amelyek magvakat képeznek a húsban. Kisebb mértékben oszlanak meg a triploid görögdinnyék, amelyek nem képeznek magvakat, vagy kis számú fejletlen magjuk van.

A tökök között megtalálható a butternut típus, az óriástök és a közönséges tök, amelyek a *Cucurbita moschata*, a *Cucurbita maxima* és a *Cucurbita pepo* fajoknak felelnek meg. A cukkini (zucchini) az utóbbi fajhoz tartozik, terméseik rendszeres henger alakúak, és ritkábban egyes fajtáknál gömb alakúak. A héj színe fehértől sötétzöldig terjed.

A növényi habitus tekintetében lehet határozatlan, azaz folyamatos növekedésű, ami leggyakrabban az uborkánál, görögdinnyénél, sárgadinnyénél és tököknél fordul elő. Határozott vagy bokros (a szárközök erősen lerövidültek), ami a cukkinire (zucchinira) jellemző.